

EIROPAS KOMISIJA

Briselē, 18.5.2011
COM(2011) 274 galīgā redakcija

**KOMISIJAS PAZIŅOJUMS EIROPAS PARLAMENTAM, PADOMEI,
EKONOMIKAS UN SOCIĀLO LIETU KOMITEJAI UN REĢIONU KOMITEJAI**

Cietušo tiesību stiprināšana eiropas savienībā

{SEC(2011) 580 galīgā redakcija}
{SEC(2011) 581 galīgā redakcija}

KOMISIJAS PAZIŅOJUMS EIROPAS PARLAMENTAM, PADOMEI, EKONOMIKAS UN SOCIĀLO LIETU KOMITEJAI UN REĢIONU KOMITEJAI

Cietušo tiesību stiprināšana eiropas savienībā

1. KĀPĒC CIETUŠIE IR SVARĪGI?

Noziedzība var skart mūs visus, un katru gadu daudzi miljoni cilvēku Eiropas Savienībā faktiski kļūst par noziedzīgos nodarījumos cietušajiem. Saskaņā ar *Eurostat* datiem katru gadu tiek reģistrēti aptuveni **30 miljoni noziedzīgu nodarījumu** pret cilvēkiem vai īpašumu, un par daudziem noziedzīgiem nodarījumiem nekad netiek ziņots. Noziedzīgs nodarījums bieži skar vairāk nekā vienu cietušo, un netieši cieš arī cietušo tuvinieki. Tas ļauj izdarīt piemērotu aplēsi, ka katru gadu, iespējams, ir līdz 75 miljoniem noziedzīgos nodarījumos tieši cietušo.¹

Katru gadu daudzi cilvēki kļūst par ceļu satiksmes negadījumos cietušajiem. Vairāk nekā **1 miljons ceļu satiksmes negadījumu** Eiropas Savienībā 2010. gadā prasīja 30 700 dzīvību. Katru gadu aptuveni 31 000 cilvēku iet bojā uz autoceļiem, tostarp 850 bērnu, kas jaunāki par 14 gadiem, turpretim 250 000 gūst smagas traumas un 1,2 miljoni – vieglas traumas.²

Cilvēki Eiropā pastāvīgi **ceļo un šķērso robežas**, un risks kļūt par cietušo ir tikpat liels, atrodoties ārvalstīs. No aplēstiem 1,4 miljardiem ceļojumu, kuros eiropieši devās 2008. gadā, aptuveni 90 % bija Savienībā.³ Turklāt aptuveni 11,3 miljoni eiropiešu pastāvīgi uzturas ārpus savas mītnes valsts, 10 % eiropiešu savas dzīves laikā ir dzīvojuši un strādājuši ārvalstīs un 13 % ir devušies uz ārvalstīm iegūt izglītību vai mācīties.⁴

Šie skaitļi liecina par nozīmi, kāda ir pienācīgas, efektīvas rīcības nodrošināšanai attiecībā uz to tiesībām, kuri kļūst par noziedzīgos nodarījumos vai ceļu satiksmes negadījumos cietušajiem savā valstī vai ceļojot vai dzīvojot ārvalstīs. **Tā ir gan pārrobežu, gan iekšzemes problēma, kurai nepieciešama ES rīcība.**

Cietušo tiesībām ir arī dzimumu dimensija. Sievietes ir īpaši pakļautas slēptiem un neziņotiem vardarbības veidiem. Eiropas Padome lēš, ka **20-25 % Eiropas sieviešu** vismaz reizi pieauguša cilvēka dzīvē **cieš no fiziskas vardarbības**, 12-15 % attiecībā cieš no vardarbības ģimenē un vairāk nekā 10 % cieš no seksuālas vardarbības.⁵

¹ *Eurostat*, Statistika fokusā, 36/2009; aplēses ir balstītas uz ES starptautiskās noziedzības apsekojuma analīzi „The Burden of Crime in the EU” (www.europeansafetyobservatory.eu) un pieņemot, ka neziņoto noziedzīgo nodarījumu attiecība ir 60 %, un cietušajiem vidēji ir trīs tuvi ģimenes locekļi. Šajā statistikā nav iekļauti sīki pārkāpumi.

² Eiropas Komisijas *CARE* datu bāze.

³ COM(2010)352, pamatojoties uz *Eurostat*, 2008. gada tūrisma statistiku.

⁴ *Eurostat*, Statistika fokusā 94/2009; Eurobarometrs 337/2010.

⁵ Eiropas Padome, *Stocktaking study on violence against women*, 2006.

Cenšoties nostiprināt brīvības, drošības un tiesiskuma telpu, Komisija kā stratēģisku prioritāti⁶, pamatojoties uz Stokholmas programmu un tās rīcības plānu⁷, ir noteikusi nepieciešamību pēc rīcības, lai stiprinātu noziedzīgos nodarījumos cietušo tiesības un nodrošinātu, ka tiek apmierinātas viņu vajadzības pēc aizsardzības, atbalsta un tiesu iestāžu pieejamības.

ES jau ir rīkojusies attiecībā uz cietušo tiesībām kriminālprocesā⁸, un lielākajā daļā dalībvalstu ir zināma līmeņa cietušo aizsardzība un atbalsts. Tomēr jautājums par cietušo lomu un vajadzībām kriminālprocesā joprojām kopumā nav pietiekami atrisināts, un cietušo tiesību līmenis Eiropas Savienībā joprojām būtiski atšķiras.

Tāpēc Komisija iesniedz priekšlikumu kopumu, lai pastiprinātu esošos valstu pasākumus, nodrošinot, ka noziedzīgos nodarījumos cietušajiem tiek piešķirtas nediskriminējošas minimālas tiesības Eiropas Savienībā neatkarīgi no viņu valstspiederības vai dzīvesvietas valsts. Šajā kopumā ietverts arī jauns savstarpējas atzišanas mehānisms, lai nodrošinātu, ka cietušie vai potenciālie cietušie, kas izmanto aizsardzības pasākumu savā dzīvesvietas dalībvalstī, nezaudētu šo aizsardzību, šķērsojot robežas. Ar šo kopumu ES veicinās to, lai noziedzīgos nodarījumos cietušo vajadzības kļūtu par tiesu sistēmu centrālo daļu līdzās noziedznieku notveršanai un sodīšanai.

Kompensācija ir viena no cietušo pamatvajadzībām. Tomēr cilvēkiem ceļu satiksmes negadījumos citā dalībvalstī var rasties administratīvas un procesuālas grūtības, pieprasot kompensāciju, sakarā ar atšķirīgiem noilguma periodiem. Komisija risinās šo problēmu, ierosinot saskaņot noteikumus par noilguma periodiem, lai cietušie neriskētu zaudēt tiesības uz kompensāciju procesuālu iemeslu dēļ.

Visbeidzot, ir skaidra saikne starp cietušo tiesībām un noziedzīgu nodarījumu novēršanu. Komisija daudzus gadus ir veikusi rīcību, kuras mērķis ir novērst noziedzīgos nodarījumus un vardarbību un veicināt ceļu satiksmes drošību.⁹ Novēršanas darbs ir svarīgs ne tikai, lai samazinātu noziedzīgu nodarījumu un negadījumu skaitu īstermiņā un vidējā termiņā, bet arī lai mainītu attieksmi pret noziedzīgu vai neuzmanīgu rīcību; šis darbs var dot pozitīvus, ilgtermiņa un noturīgus rezultātus.

2. KĀPĒC MUMS ES LĪMENĪ IR NEPIECIEŠAMI JAUNI PASĀKUMI CIETUŠAJIEM?

- *Mēs esam veikuši lielu darbu cietušo atzīšanai, bet ir jādara vēl vairāk*

Priekšstats, ka cietušo tiesībām jābūt pieejamām uz vienlīdzīga un nediskriminējoša pamata, nav nekas jauns. 1989. gadā Tiesa apstiprināja, ka kompensācijas piešķiršanu, kas ir cietušo galvenā vajadzība, nevar ierobežot valstspiederības apsvērumu dēļ.¹⁰ Kopš tā laika ES ir rīkojusies, lai noteiktu vispārīgos minimuma standartus cietušajiem, jo īpaši ar Padomes

⁶ COM(2010) 623.

⁷ OV C 115, 4.5.2010., 1. lpp.; COM(2010)171.

⁸ Padomes Pamatlēmums 2001/220/TI par cietušo statusu kriminālprocesā; Padomes Direktīva 2004/80/EK par kompensāciju noziegumos cietušajiem.

⁹ Piemēram, programmas *Daphne III*; Terorisma un citu ar drošību saistītu apdraudējumu novēršana, sagatavotība tiem un to seku pārvaldība; Noziedzības novēršana un apkarošana; Eiropas Satiksmes drošības rīcības programma 2011.-2020. gadam.

¹⁰ Lieta 186/87 – *Ian William Cowan/Trésor public*, 1989. gada 2. februāra spriedums.

2001. gada pamatlēmumu¹¹, kā arī pievērsties noteiktām cietušo grupām – no cilvēku tirdzniecības, bērnu seksuālās izmantošanas un seksuālās vardarbības pret bērniem, kā arī terorisma cietušajiem.¹² Komisija ir arī finansiāli atbalstījusi valsts aģentūru un NVO darbu, kuras strādā ar cietušajiem un to labā un daudzas no kurām vada brīvprātīgie.¹³

Tomēr Padomes 2001. gada pamatlēmumā noteikto standartu ieviešana nav apmierinoša.¹⁴ Lisabonas līgums tagad ir skaidrs juridisks pamats Eiropas Savienībai, lai izveidotu minimuma noteikumus par noziedzīgos nodarījumos cietušo tiesībām nolūkā veicināt spriedumu un tiesas nolēmumu savstarpējo atzīšanu. Turklāt gan Eiropas Parlaments, gan Eiropadome ir aicinājuši rīkoties šajā jomā.¹⁵ Balstoties uz esošiem instrumentiem un papildinot tos, Komisijas priekšlikumu mērķis ir stiprināt tiesisko regulējumu, ieviešot tieši saistošus un pienācīgi izpildāmus juridiskos instrumentus.

- *Uzticības tiesu sistēmai vairošana un tiesu kvalitātes uzlabošana*

Viens no Eiropas Savienības mērķiem ir piedāvāt saviem pilsoņiem brīvības, drošības un tiesiskuma telpu, kurā tiek nodrošināta viņu pārvietošanās brīvība. Tomēr savstarpēja uzticība nav iespējama bez cietušo tiesību minimuma līmeņa efektīvas piemērošanas ES mērogā. Tas nozīmē, ka tiesu sistēmām pilnībā jāuzticas vienai otras taisnīguma un tiesiskuma standartiem, un pilsoņiem jābūt uzticībai, ka tāds pats minimuma noteikumu līmenis tiks piemērots, kad viņi ceļos vai dzīvos ārvalstīs.

- *Minimuma standarti jāpiemēro visās dalībvalstīs*

Šodien lielākā daļa dalībvalstu nodrošina zināmu aizsardzības un atbalsta līmeni noziedzīgos nodarījumos cietušajiem. Tomēr jautājums par cietušo lomu un vajadzībām kriminālprocesā joprojām nav pilnībā atrisināts valstu tiesu sistēmās. Tāpat, lai gan visām dalībvalstīm ir procedūras kompensācijas pieprasīšanai pēc ceļu satiksmes negadījuma, noteikumi atšķiras attiecībā uz noilguma periodiem, kas ir piemērojami šādu prasību iesniegšanai. Lai risinātu šo problēmu, dalībvalstīm ir jāpaaugstina standarti attiecībā uz cietušo tiesībām un ES ir jānodrošina, ka cietušajiem tiek piemēroti līdzvērtīgi noteikumi. Noteikts aizsardzības pasākumu un standartu minimuma līmenis, kuri tiek piemēroti visās dalībvalstīs, atvieglos tiesu sadarbību un palielinās tiesu kvalitāti, kā arī uzlabos cilvēku uzticību pašam „tiesiskuma” jēdzienam.

- *Jāievēro pamattiesības*

¹¹ Skatīt 8. zemsvītras piezīmi.

¹² Eiropas Parlamenta un Padomes 2011. gada 5. aprīļa Direktīva 2011/36/ES par cilvēku tirdzniecības novēršanu un apkarošanu un cietušo aizsardzību, un ar kuru aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2002/629/TI; priekšlikums direktīvai par seksuālās vardarbības pret bērniem, bērnu seksuālās izmantošanas un bērnu pornogrāfijas apkarošanu, ar ko atceļ Pamatlēmumu 2004/68/TI; Pamatlēmums 2002/475/TI par terorisma apkarošanu.

¹³ Vairāk nekā 20 000 brīvprātīgo strādā cietušo atbalsta organizācijās Eiropā (*Victim Support Europe 2010*).

¹⁴ Komisijas īstenošanas ziņojums, COM(2009)166.

¹⁵ EP 2009. gada 7. maija Rezolūcija par ES krimināltiesību jomas attīstību (INI/2009/2012); Stokholmas programma, OV C 115, 4.5.2010., 1. lpp.

Pienācīga attieksme pret cietušajiem atbilst vairākām pamattiesībām, kas atzītas Eiropas Savienības Pamattiesību hartā (ES harta) un Eiropas Cilvēktiesību konvencijā (ECTK).¹⁶ Tādējādi jāaizsargā cietušo tiesību efektīva atzīšana un ievērošana, jo īpaši cilvēka cieņa, privātā un ģimenes dzīve un īpašums, vienlaikus nodrošinot arī citu, piemēram, apsūdzēto, pamattiesības. ES rīcība paaugstinās pamattiesību standartus ikvienam, kuru ietekmē kriminālprocess, – vai tas būtu cietušais, apsūdzētais vai aizturētā persona, vienlaikus nodrošinot, ka šo tiesību ierobežošana notiek tikai tad, kad tas ir nepieciešams un samērīgs.

- *Cietušo vajadzību apmierināšana veicina noziedzīgo nodarījumu kopējo izmaksu samazināšanu*

Cietušo tiesību stiprināšana pozitīvi ietekmē atsevišķus cietušos un sabiedrību kopumā. Cietušo vajadzību apmierināšana pirms kriminālprocesa, tā laikā un pēc tam var ievērojami samazināt noziedzīgo nodarījumu kopējās izmaksas.¹⁷ Te ietvertas materiālās izmaksas tautsaimniecības un veselības aprūpes nozarē, kā arī kriminālās tiesvedības sistēmā, un nemateriālās izmaksas, piemēram, cietušā sāpes, ciešanas un dzīves kvalitātes samazināšanās. Cietušie, kas tiek cienīti, atbalstīti un aizsargāti, atgūsies drīzāk gan fiziski, gan emocionāli, kas ļaus viņiem ātrāk atgriezties normālā dzīvē. Tas ierobežos ienākumu zaudēšanu, darba kavēšanu, kā arī nepieciešamību pēc papildu veselības aprūpes. Cietušie, kas saņēmuši labu attieksmi, iespējams, arī aktīvāk iesaistīties procesā, kas palielina sekmīgas kriminālvajāšanas un notiesāšanas iespēju, kas, savukārt, samazina atkārtotus likumpārkāpumus un nesodāmību.

3. ĪPAŠA UZMANĪBA NOZIEDZĪGOS NODARĪJUMOS CIETUŠAJIEM – KAS VIŅIEM IR NEPIECIEŠAMS?

Katru gadu Eiropas Savienībā daudzi cilvēki kļūst par noziedzīgos nodarījumos cietušajiem. Šiem cietušajiem ir dažādas vajadzības, kuras jāapmierina, lai palīdzētu viņiem atgūties: nepieciešamība tikt **atzītiem** un saņemt **cieņas pilnu** attieksmi, būt **aizsargātiem un atbalstītiem**, nodrošināt **tiesu pieejamību** un saņemt **kompensāciju un atjaunošanu**.

Komisijas tiesību aktu kopuma galvenais mērķis ir visaptverošā veidā pievērsties cietušo vajadzībām. Komisijas priekšlikumi pievēršas gan noziedzīgos nodarījumos tiešo cietušo, gan netiešo cietušo vajadzībām, piemēram, ģimenes locekļu vajadzībām, kuri arī cieš no noziedzīga nodarījuma sekām. Tāpēc tiešo cietušo tuvākie ģimenes locekļi vai apgādājamie attiecīgā gadījumā saņems šajā kopumā ierosināto atbalstu un aizsardzību.

Turpmāk dotajā piemērā ilustrēta sliktā attieksme, kāda var būt pret cietušo, un kā tas var ietekmēt viņa dzīvi, ja viņa individuālās vajadzības netiek pienācīgi apmierinātas noziedzīga nodarījuma paziņošanas laikā un pēc tam. Turpmākajās iedaļās mēs parādīsim, kā tas *pats gadījums* attīstītos atbilstīgi katrai vajadzību kategorijai, ja pret cietušo un viņa ģimeni būtu pienācīga attieksme Komisijas priekšlikumu īstenošanas rezultātā.

Alekss ar ģimeni atvaļinājumā īrēja dzīvokli ārvalstīs, kad kādu nakti notika ielaušanās. Kad viņš centās apturēt uzbrucējus, viņi ar viņu fiziski izrēķinājās ģimenes klātbūtnē. Viņš par noziedzīgo nodarījumu ziņoja vietējā policijā, bet, tā kā viņš nevarēja skaidri izteikt savas domas, viņš nevarēja sniegt visu informāciju par

¹⁶ Pamattiesības ir cilvēka cieņa, tiesības uz dzīvību, personas neaizskaramība, brīvība un drošība, privātās un ģimenes dzīves neaizskaramība, personas datu aizsardzība, tiesības uz īpašumu, pārvietošanās un uzturēšanās brīvība, vienlīdzība likuma priekšā, bērnu un vecāka gadagājuma cilvēku tiesības, invalīdu integrācija un tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību.

¹⁷ Skatīt Komisijas dienestu darba dokumentu, SEC(2011)580, 14. lpp.

uzbrukumu. Nākamajās nedēļās viņš nesaņēma daudz informācijas par lietu, un viņš izjuta pieaugošu neapmierinātību, kad viņus ierasti vairākas reizes nopratināja dažādi policisti. Atkārtoti nopratināti tika pat viņa bērni, kas viņus ļoti sarūgtināja.

Kad Alekss atgriezās mājās, viņam bija nepieciešamas vairākas operācijas savainojumu dēļ un viņš nevarēja strādāt vairākas nedēļas. Viņš no policijas nesaņēma nekādas ziņas, līdz kādu dienu viņš tika uzaicināts ierasties un liecināt divu aizdomās turamo tiesāšanā ārvalstīs. Tiesas process bija sarežģīts, jo neviens neizskaidroja ārvalstu tiesvedību, un viņš jutās iebiedēts, kad viņam bija jātiekas ar apsūdzētajiem ārpus tiesas zāles.

Pēc tiesas procesa beigām Alekss vairs nesaņēma nekādas ziņas par lietu vai to, kas noticis ar apsūdzētajiem. Tomēr daudzus gadus pēc uzbrukuma viņš un viņa ģimene dzīvoja ar noziedzīgā nodarījuma emocionālajām, fiziskajām un finansiālajām sekām. Neraugoties uz to, ka tas notika citā vietā un citā valstī, viņi vairs nekad nejutās droši, pat savās mājās.¹⁸

3.1. Atzīšana un cieņas pilna attieksme

Cilvēka cieņa ir pamattiesības mūsu priekšstata par taisnīgu sabiedrību centrā un pamats pienācīgai attieksmei pret cietušajiem. Tāpēc cilvēki, kas ir cietuši noziedzīgā nodarījumā, sagaida, ka viņus atzīst par cietušajiem, viņu ciešanu atzīšanu un iejūtīgu un profesionālu attieksmi. Jāsaprot, ka cietušie ir indivīdi, un viņu vajadzības jāatzīst. Tomēr profesionāļiem Eiropā, kuri regulāri kontaktējas ar noziedzīgos nodarījumos cietušajiem, bieži trūkst apmācības par šīm vajadzībām vai to, kā tās noteikt individuālo vajadzību novērtējumā.

Aleksim uzbruka ģimenes klātbūtnē, atrodoties atvaļinājumā ārvalstīs. Kad viņš ziņoja par noziedzīgo nodarījumu, policija nolīga tulku, lai viņš varētu sīki izskaidrot, kas ir noticis. Policija viņu nosūtīja uz cietušo atbalsta organizāciju un informēja viņu par viņa tiesībām un kompensācijas saņemšanas iespējām. Nākamajās nedēļās kontaktpersona no policijas viņu informēja par izmeklēšanu.

3.2. Aizsardzība

Cietušie var ciest kriminālprocesa laikā sakarā ar sistēmas darbības veidu. Lai izvairītos no neatbilstīga procesa, piemēram, atkārtotas un neiejūtīgas nopratināšanas, radītā kaitējuma, ir svarīgi nodrošināt cietušo aizsardzību kriminālizmeklēšanas un tiesas procesa laikā. Šī aizsardzība ir svarīga īpaši neaizsargātiem cietušajiem, piemēram, bērniem.

Pat pēc noziedzīgā nodarījuma cietušie ir neaizsargāti pret turpmāku kaitējumu, iebiedēšanu vai noziedznieka atriebību. Aptuveni 40 % no ziņotiem noziedzīgiem nodarījumiem ir atkārtoti noziedzīgi nodarījumi pret to pašu cietušo gada laikā.¹⁹ Aizsardzības pasākumu pieejamības nodrošināšana var būt svarīga turpmāku starpgadījumu novēršanai. Turklāt sakarā ar lielāku mobilitāti Eiropas Savienībā vairāk cietušo pārceļas vai ceļo uz ārvalstīm. Tomēr viņi var zaudēt aizsardzību, šķērsojot robežas. Lai aizsargātu cilvēkus, kuri izmanto savas tiesības uz brīvu pārvietošanos, Komisija pirmo reizi ierosina aizsardzības pasākumu savstarpēju atzīšanu.

Kad Alekss ziņoja par uzbrukumu, policija viņam jautāja par iespējamām vajadzībām pēc aizsardzības vai palīdzības procesa laikā. Turpmākās kriminālizmeklēšanas laikā Alekss un viņa sievas nopratināšana tika samazināta līdz minimumam un to vienmēr veica tas pats policists, un viņa bērņus nopratināja tikai vienreiz speciālists, lai izvairītos no kaitējuma riska. Kad lieta tika nodota tiesai, Alekss tika uzaicināts sniegt liecību. Viņš jutās mierīgs, ierodoties tiesā, jo viņš varēja uzgaidīt atsevišķā cietušajiem paredzētā telpā, lai izvairītos no tikšanās ar noziedzniekiem ārpus tiesas zāles.

¹⁸ Izdomāts stāsts, kura pamatā ir reālas problēmas.

¹⁹ 2000. gada starptautiskais noziedzīgos nodarījumos cietušo apsekojums.

3.3. Atbalsts

Noziedzīgam nodarījumam var būt postoša un novājinoša ietekme uz cietušajiem, kuri var būt traumēti vai nespējīgi atrisināt praktiskus jautājumus noziedzīga nodarījuma rezultātā. Ja par noziedzīgu nodarījumu tiek ziņots, cietušajam būs jāorientējas sarežģītajos tiesību sistēmas džungļos. Tāpēc atbilstīgs un laicīgs atbalsts ir svarīgs, lai palīdzētu cietušajiem pārvarēt emocionālus, praktiskus, administratīvus un juridiskus šķēršļus un atgūties. Neraugoties uz esošo cietušo atbalsta dienestu veikto darbu, šāda palīdzība pašlaik ne vienmēr ir viegli pieejama.

Policija Aleksi nosūtīja uz cietušo atbalsta organizāciju. Viņi sniedza viņam un viņa ģimenei emocionālu atbalstu, lai aizmirstu noziedzīgo nodarījumu. Viņi sniedza viņam arī praktisku palīdzību, piemēram, lai saņemtu medicīnisko ārstēšanu un nokārtotu dokumentus. Cietušo atbalsta organizācija izstāstīja viņam par kriminālprocesu un viņa tiesībām un lomu procesa laikā. Viņam tika sniegta kontaktinformācija par cietušo atbalsta organizāciju savā mītnes valstī, ar kuru viņš regulāri sazinājās pat pēc lietas izskatīšanas pabeigšanas. Viņu atbalsts ļāva viņam un viņa ģimenei izkļūt no grūtībām un turpināt dzīvi.

3.4. Tiesu iestāžu pieejamība

Cietušajiem ir likumīgas intereses pieredzēt iztiesāšanu. Viņiem jānodrošina efektīva tiesu iestāžu pieejamība, kas var būt svarīgs elements viņu atgūšanās procesā. Informācija cietušajiem par viņu tiesībām un galvenajiem datumiem un lēmumiem ir svarīgs aspekts dalībai procesā, un tā jāsniedz cietušajiem saprotamā veidā. Cietušajiem jābūt arī iespējai ierasties tiesā un sekot savai lietai. Faktiski cietušajiem Eiropas Savienībā ne vienmēr ir pieejami šie tiesiskuma pamatelementi.

Policija galu galā sazinājās ar Aleksi, lai pateiktu, ka abi vīrieši ir apcietināti un apsūdzēti noziedzīgajā nodarījumā. Viņš tika informēts arī par tiesas procesa laiku un vietu un to, ka viņam būs jāsniedz liecība tiesā. Tiesas procesa laikā tulks viņam palīdzēja saprast jautājumus un citas procesa daļas.

3.5. Kompensācija un atjaunošana

Personas, kas ir cietušas kaitējumu citu rīcības dēļ, bieži vien vēlas saņemt kāda veida finansiālu kompensāciju no valsts vai noziedznieka. Kompensācijas mērķis ir atlīdzināt tūlītēju un ilgāka termiņa finansiālu zaudējumu. Tā var būt arī kā atzinības veids ar simbolisku samaksu.

Atjaunots taisnīgums, kas ir samērā jauns jēdziens kriminālprocesā, pārsniedz tīri finansiālu kompensāciju, lai pievērstos cietušā atgūšanās procesam. Kā formāla taisnīguma alternatīva vai apvienojumā ar to tā mērķis ir atjaunot cietušos tādā situācijā, kādā viņi bija pirms noziedzīgā nodarījuma, dodot viņiem, ja viņi to vēlas, iespēju satikties ar noziedzniekiem aci pret aci un noziedzniekiem uzņemties atbildību par savu rīcību.

Alekss varēja sazināties ar kompensācijas iestādi savā mītnes valstī un aizpildīt nepieciešamos dokumentus savā valodā, pirms tie tika nosūtīti valstij, kurā notika uzbrukums. Nauda palīdzēja viņam segt papildu izmaksas, kas radās pēc uzbrukuma, tostarp par operāciju.

4. CIETUŠO ĪPAŠĀS KATEGORIJAS

- *No terorisma cietušie*

No terorisma cietušie, iespējams, vienīgi starp cietušajiem ir cietuši no uzbrukumiem, kas galu galā ir vērsti uz to, lai nodarītu kaitējumu sabiedrībai. Viņiem lielā mērā ir tādas pašas vajadzības pēc aizsardzības un palīdzības kā jebkuros citos smagos, vardarbīgos noziedzīgos nodarījumos cietušajiem. Šīs vajadzības ir jāapmierina, un šie cietušie un viņu ģimenes jāatbalsta līdzīgos veidos.²⁰ Tomēr sakarā ar uzbrukuma raksturu no terorisma cietušie var būt daudz lielākā sabiedrības uzmanības centrā un bieži vien viņiem var būt daudz lielāka vajadzība pēc sociālas atzīšanas un cieņas pilnas attieksmes no praktiķu, plašsaziņas līdzekļu vai indivīdu puses. Šie cietušie saņems Komisijas priekšlikumos uzsvērto atzīšanu un cieņas pilnu attieksmi.

- *Ceļu satiksmes negadījumos cietušie*

Ceļu satiksmes negadījumos cietušie bieži vien neizjūt, ka sabiedrība pietiekami atzīst viņu kā cietušo statusu. Ceļu satiksmes negadījumu izmeklēšanā pēc to būtības cenšas sākotnēji **konstatēt negadījuma cēloņus un apstākļus**, nevis pievērsties cietušo vajadzībām. Tomēr šādos negadījumos cietušie protams vēlas negadījuma pienācīgu izmeklēšanu un, kad ir veikts noziedzīgs nodarījums, – iztiesāšanu. Šādos negadījumos iesaistītajiem ir skaidri nepieciešama apmācība, lai izprastu un atzītu šīs vajadzības.

Ceļu satiksmes negadījumos cietušajiem var būt tiesības pieprasīt kompensāciju par kaitējumu. Pārrobežu ceļu satiksmes negadījumos viena problēma, kas bieži rodas cietušajiem, ir tā, ka termiņi, lai pieteiktos kompensācijai, Eiropas Savienībā ir ļoti atšķirīgi, un cietušie var nezināt, kuras valsts noteikumi jāpiemēro. Rezultātā cietušie var nesaņemt kompensāciju vispār sakarā ar īpaši īsiem noilguma periodiem dalībvalstī, kurā notika negadījums. Šie cietušie būs ieguvēji no ES spēkā esošā tiesību akta par tiesību normu kolīziju²¹ pārskatīšanas, kas ļaus viņiem paļauties uz savas mītnes valsts noilguma periodiem.

- *Īpaši neaizsargāti cietušie*

Daži cietušie ir neaizsargātāki nekā citi pret turpmāka kaitējuma ciešanas risku kriminālprocesa laikā, un ir jāapmierina viņu īpašā vajadzība pēc aizsardzības un atbalsta. Atbilstīgi esošajām starptautiskajām un valstu pieejām Komisija tāpēc pirmo reizi nosaka neaizsargātu cietušo kategorijas un mehānismus citu apdraudēto cilvēku identificēšanai, pamatojoties uz individuālo vajadzību novērtējumiem.

Neaizsargātu cietušo kategorijas ir bērni, invalīdi un no seksuālas vardarbības un cilvēku tirdzniecības cietušie. Turklāt cietušie var būt neaizsargāti citu iemeslu dēļ, kas ir saistīti ar viņu **personīgajām iezīmēm** (piemēram, lielas bailes un ciešanas, iebiedēšanas vai atkārtotas vardarbības risks vai atrašanās personīgā, sociālā vai ekonomiskā situācijā, kas cietušajam apgrūtina noziedzīgā nodarījuma seku pārvarēšanu vai tiesas procesa izprašanu), un/vai **noziedzīgā nodarījuma veidu un raksturu** (piemēram, terorisms, organizētā noziedzība, noziedzīgs nodarījums aizspriedumu dēļ vai uz dzimumu balstīta vardarbība). Piemēram, no organizētās noziedzības cietušie ir īpaši neaizsargāti pret noziedznieku veiktu iebiedēšanu un atkārtotu vardarbību, un viņiem var būt nepieciešami īpaši aizsardzības pasākumi.

Komisijas pieeja atbilst noteikumiem ierosinātajā jaunajā direktīvā par **seksuālo vardarbību pret bērniem, bērnu seksuālo izmantošanu un bērnu pornogrāfiju** un jaunajā direktīvā

²⁰ Kā atzīts 10. pantā Pamatlēmumā 2002/475/TI par terorisma apkaroanu.

²¹ Regula (EK) Nr. 864/2007 par tiesību aktiem, kas piemērojami ārpuslīgumiskām saistībām (Roma II).

par **cilvēku tirdzniecību**.²² Abi šie pasākumi pievēršas šo neaizsargāto cietušo īpašajām vajadzībām.

Bērniem ir pamattiesības saskaņā ar ES hartu un ANO Konvenciju par bērna tiesībām, un, kā atzīts Līgumā par Eiropas Savienību, viņu vislabākās intereses jāņem vērā visos valstu un starptautiskos tiesību aktos un politikas nostādņēs, tostarp tiesas procesā. To neaizsargātības dēļ Komisija aktīvi veicina „bērniem draudzīgas tiesu sistēmas” pieeju bērniem, kas iesaistīti kriminālprocesā.²³ Bērniem kriminālizmeklēšana, iespējams, ir traumatisks process, īpaši tad, ja viņi ir cietuši no vardarbības, un viņu aizsardzībai ir jābūt pieejamiem īpašiem pasākumiem.

No seksuālas vardarbības cietušajiem, no kuriem lielākā daļa ir sievietes, ir nepieciešama aizsardzība pret turpmāku vardarbību, kā arī specializēts atbalsts un palīdzība, lai pārvarētu šādas vardarbības daudzās sekas un atjaunotu dzīvi. Sakarā ar kaunu un vainas apziņu, kas ir iesaistīta ciešanās no šādiem noziedzīgiem nodarījumiem, un cietušā bieži vien tuvajām attiecībām ar noziedznieku šie cietušie īpaši nelabprāt ziņo par noziedzīgo nodarījumu. No seksuālas vardarbības cietušajiem ir īpaši nepieciešama medicīniska un psiholoģiska palīdzība, tostarp tūlītēja tiesu ekspertu veikta pārbaude, tāpēc ziņošanai par noziedzīgo nodarījumu nav jābūt par nosacījumu šādu pakalpojumu pieejamībai.

Ir ārkārtīgi svarīgi nodrošināt to indivīdu drošību un aizsardzību, kas ir pakļauti **tā paša noziedznieka atkārtotai vardarbībai**. Lai novērstu un ierobežotu turpmāka kaitējuma risku, ir svarīga aizsardzība, un tai jāietver iespēja izdot noziedzniekam aizliedzošu, ierobežojošu vai aizsardzības rīkojumu nolūkā izvairīties no turpmākas saziņas ar cietušo. Šādai aizsardzībai jābūt nododamai citai ES dalībvalstij, ja cietušais pārceļas vai ceļo uz to.

Papildus nodrošināšanai, ka cietušajiem būs pieejams pietiekams atbalsts un aizsardzība, vispirms ir svarīgi novērst vardarbību. Sievietes ir īpaši pakļautas dažādu veidu fiziskai, seksuālai un psiholoģiskai vardarbībai, īpaši savās ģimenēs un tuvās attiecībās. Tāpēc Komisija turpinās rīkoties, lai novērstu un apkarotu vardarbību pret sievietēm Eiropā un atbalstītu un aizsargātu cietušos un riska grupas.²⁴

5. KOMISIJAS ATBILDE – LAIKS RĪKOTIES

Komisija ierosina šādu tiesību aktu kopumu, lai reaģētu uz iepriekš aprakstītajām vajadzībām un nodrošinātu cietušajiem Eiropā tiesību, aizsardzības, atbalsta, tiesu iestāžu pieejamības un atjaunošanas minimuma līmeni. Komisija ierosinās:

- **direktīvu, ar ko nosaka noziedzīgos nodarījumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimuma standartus** un ar ko aizstāj 2001. gada pamatlēmumu. Direktīva nodrošinās, ka pret cietušajiem izturas ar cieņu un tiek pienācīgi apmierinātas neaizsargātu cietušo īpašās vajadzības. Tā nodrošinās arī, ka cietušie saņem nepieciešamo atbalstu, viņi var piedalīties procesā, saņemt un saprot attiecīgu informāciju un viņi tiek aizsargāti kriminālizmeklēšanas un tiesas procesa laikā;

²² Skatīt 12. zemsvītras piezīmi.

²³ Komisijas paziņojums „ES plāns par bērnu tiesībām”, COM(2011) 60 galīgā redakcija.

²⁴ Skatīt 19. deklarāciju, kas pievienota Lisabonas Līgumu pieņemušās Starptautību konferences Nobeiguma aktam, OV C 83, 30.3.2010., 345. lpp.

- **regulu par aizsardzības pasākumu savstarpēju atzīšanu civillietās**, kuri palīdzēs novērst kaitējumu un vardarbību un nodrošinās, ka cietušajiem (piemēram, no vardarbības ģimenē), kas izmanto vienā dalībvalstī veiktu aizsardzības pasākumu, tiek nodrošināta tāda paša līmeņa aizsardzība citās dalībvalstīs, ja viņi pārceļas vai ceļo uz tām. Šāda aizsardzība jānodrošina, neliekot cietušajam veikt papildu procedūras. Šis pasākums papildina priekšlikumu Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par Eiropas aizsardzības rīkojumu²⁵, ko dalībvalstu grupa ierosināja 2009. gada septembrī un kas pašlaik tiek apspriesta Eiropas Parlamentā un Padomē.

Šis tiesību aktu kopums ir pirmais solis, lai cietušie būtu ES krimināltiesību dienas kārtības centrā. Raugoties nākotnē, nākamā posma rīcībai attiecībā uz cietušo tiesībām Komisija pārskatīs Direktīvu 2004/80 par kompensāciju noziegumos cietušajiem un Regulu „Roma II” (lai risinātu jautājumu par tiesību aktu, kas ir piemērojams noilguma periodiem pārrobežu ceļu satiksmes negadījumos). Tiks veikti arī papildu pētījumi un rīcība attiecībā uz cietušajiem, jo īpaši saistībā ar īpašām cietušo kategorijām, piemēram, no terorisma, organizētās noziedzības un uz dzimumu balstītas vardarbības, tostarp sieviešu dzimumorgānu sakropļošanas, cietušajiem, lai uzlabotu šo cietušo situāciju.

Papildus un paralēli šīm darbībām Komisija īstenos vairākus papildu pasākumus, kas būs svarīgi, lai nodrošinātu, ka cietušajiem ir iedarbīgas tiesības praksē, ne tikai tad, kad tie ir iesaistīti kriminālprocesā. Tas ietvers apmācību un spēju veidošanu, labas prakses apmaiņu, noziedzības un vardarbības novēršanu (piemēram, apziņas vairošanu un informācijas sniegšanu), datu vākšanu un izpēti. Mēs turpināsim arī sniegt finansiālu atbalstu esošo finansējuma programmu ietvaros, lai veicinātu jautājumus, kas ir saistīti ar cietušo tiesībām un vajadzībām.

Visi šie centieni dos papildu saturu jau gūtajiem sasniegumiem valstu un ES līmenī. Tie ļaus ES padarīt cietušo tiesības un vajadzības par tiesiskuma nodrošināšanas centrālo daļu. ES jānodrošina cietušo pienācīga atzīšana un viņu tiesību ievērošana bez jebkāda veida diskriminācijas Eiropas Savienībā.

²⁵ OV C 69, 18.3.2010., 5. lpp.